

УДК 378.147

В.В. БОРИСЕНКО,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та літератури
Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*

Н.В. ГАГІНА,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування
Чернігівського національного технологічного університету*

КОМПЕТЕНТІСНЕ НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті авторами окреслено основні аспекти та ознаки компетентнісного навчання в умовах вищої школи; обґрунтовано необхідність розроблення та впровадження системи компетентнісно орієнтованих мовних завдань, виокремлено їх основні характеристики; акцентовано на доцільності зміни моделі мовної підготовки майбутніх фахівців.

Ключові слова: компетентнісне навчання, компетентнісно орієнтоване завдання, мовна освіта, ключові компетентності, вища професійна освіта.

Постановка проблеми. Сучасні суспільні інтеграційні процеси, наближення вітчизняних освітніх стандартів до міжнародних зумовлюють необхідність зміни освітньої парадигми та створення ефективного навчального середовища, яке забезпечує підготовку фахівців, орієнтованих на самореалізацію в різних сферах життєдіяльності в умовах глобального розвитку суспільства. Зміна акцентів у системі освіти виявляється в активізації використання компетентнісного навчання, що сприяє оновленню змісту освіти та передбачає набуття студентами відповідного досвіду для успішної продуктивної діяльності як комплексного ресурсу особистісних утворень, необхідних для становлення, соціального включення, осмисленого сприйняття світу, взаємодії в різних ситуаціях міжкультурного спілкування.

Аналіз останніх досліджень. Проблема компетентнісного навчання в освіті перебуває в центрі уваги багатьох науковців (Л. Анциферова, Г. Балл, С. Батишев, Н. Бібік, Л. Ващенко, С. Вершловський, Н. Голуб, О. Горошкіна, О. Дубасенюк, В. Журавльов, Л. Кравець, Л. Мацько, М. Пентиліук, М. Плющ, О. Пометун, Дж. Річардз, Т. Роджерс, О. Савченко, С. Сисоєва, Т. Симоненко, А. Хуторської, А. Фасоля, І. Ящук та ін.), які обґрунтовують засади використання компетентнісного підходу до освіти та практичні шляхи його реалізації.

Сьогодні вагома роль у модернізованій вищій освіті відведена компетентнісному навчанню, яким передбачено набуття студентами необхідних загальнокультурних, соціальних, предметних, галузевих та інших компетентностей, які є результатом застосування освітніх технологій, форм, методів і особистих досягнень студентів.

Завданням компетентнісно орієнтованого навчання, на нашу думку, є підготовка фахівців, готових до діяльності в сучасному, стрімкому, постійно змінюваному середовищі, яке потребує розширення й поглиблення вмій вирішувати конкретні професійні завдання, що передбачають установаження контактів, підтримки соціальних зв'язків, тому комунікацій й здатність до ефективного співробітництва є ключовими компетентностями.

Стрімкий розвиток науки, технологій, бізнесу потребує постійного оновлення знань, проте, на жаль, наявні ресурси вищої освіти є недостатніми та неспроможними повною мірою адаптуватися до цих змін, тому й виникає потреба в осучасненні навчального середовища з переорієнтацією від загальнотеоретичного до вузькопредметного практичного спрямування.

Мета статті – обґрунтувати значущість і дієвість компетентісно орієнтованого навчання у ВНЗ в аспекті мовної підготовки майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу. У процесі аналізу й узагальнення наукових студій з'ясовано, що науковці здебільшого розглядають компетентність як спеціальним шляхом структуровані набори знань, умінь, навичок, спроможностей і ставлень, що дозволяють майбутньому фахівцю визначати, тобто ідентифікувати й розв'язувати незалежно від контексту проблеми, що є характерними для певного напрямку професійної діяльності [3, с. 17].

Погоджуємося, що компетентність проявляється в діяльності, тому головною особливістю компетентісно орієнтованої професійної освіти є спрямованість процесу підготовки майбутніх фахівців на отримання конкретних результатів вирішення професійних завдань [4].

Отже, компетентність можна вважати динамічною комбінацією знань, навичок, умінь, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистісних утворень, що визначають здатність майбутніх фахівців успішно здійснювати подальшу навчальну чи професійну діяльність та інтегруватися в соціумі.

У контексті обраної проблеми дослідження виявлено, що в Концепції «Нова українська школа» визначено 10 ключових компетентностей: спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; спілкування іноземними мовами; математична грамотність; компетентності в природничих науках і технологіях; інформаційно-цифрова компетентність; уміння навчатися впродовж життя; соціальні і громадянські компетентності; підприємливість; загальнокультурна грамотність; екологічна грамотність і здорове життя [6].

Зазначимо, що в переліку компетентностей випускника ВНЗ виокремлено інтегральну, загальнопредметну та фахову (спеціальну) як три основні компетентності.

Інтегральна компетентність передбачає здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми у певній галузі професійної діяльності або в процесі навчання.

Загальна компетентність включає здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; проведення досліджень; автономності; адаптації та дії в новій ситуації; креативності тощо.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності визначаються конкретними навчальними дисциплінами [5].

Зазначимо, що професійна компетентність є однією із пріоритетних у ВНЗ, оскільки сприяє успішній продуктивній професійній діяльності, формуванню значущих для майбутньої професійної діяльності особистісних якостей.

На нашу думку, ключову роль в освітньому процесі відіграє формування комунікативної професійної компетентності як кінцевого результату й засобу досягнення вищезазначених компетентностей, адже, як зазначає І.А. Зязюн, головною метою вищої освіти має бути становлення цілісної і цілеспрямованої особистості, готової до вільного гуманістичного орієнтованого вибору й індивідуального інтелектуального зусилля, що володіє багатфункціональними компетентностями [1, с. 13].

Для досягнення наведених компетентностей у вищій школі важливими є: критичне мислення; творчість; ініціативність; уміння вирішувати проблеми й приймати рішення; конструктивно взаємодіяти, співпрацювати в команді, вести діалог, дискусію тощо.

Студіювання наукових джерел в аспекті обраної проблеми свідчить, що науковці пропонують компетентісне навчання концепції засвоєння знань і наголошують на необхідності переходу від знань, які швидко забуваються, оскільки не мають достатньої практичної реалізації, до потрібних умінь, необхідних для дій у нових, почасти проблемних ситуаціях [7; 8].

Погоджуємося з думкою науковців, що компетентісний підхід у навчанні полягає в зміщенні акценту з накопичування знань до розвитку в студентів здатності практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки й досвід успішних дій в ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики; перспективність компетентісного підходу полягає у високій готовності майбутніх фахівців до успішної професійної діяльності в різних сферах [3, с. 71–72].

Тому компетентнісне навчання уможливило посилення практичного спрямування освіти, яка нині є затеоретизованою та не задовольняє сучасні вимоги ринку праці.

Зазначимо, важливим прикладним аспектом навчання є адекватність змісту освіти швидкоплинним процесам розвитку економіки, науки, техніки, суспільного життя. Отже, необхідно зміст навчання узгоджувати з викликами, що постають перед сучасними випускниками вищої школи в різних професійних і життєвих ситуаціях.

Компетентнісне навчання в умовах вищої школи розглядаємо в таких основних аспектах: 1) оновлення змісту вищої професійної освіти, що передбачає відбір і структурування тих ключових компетентностей, які необхідно сформувати в процесі навчання; 2) відповідність змісту навчання вимогам ринку праці; 3) внесення принципових змін в організацію навчального процесу; 4) переосмислення ролі викладача, його готовності до створення розвивального середовища в процесі навчання; 5) визначення інструментів та критеріїв оцінювання сформованості ключових компетентностей; 6) застосування мотиваційного механізму активізації освітнього процесу; 7) посилення ролі навчальної автономії.

Компетентнісне навчання спрямоване на розвиток системи професійних і функціональних характеристик, що передбачає наявність у студентів вишу не тільки знань, умінь, навичок, а й інтеграції дій, особистісних якостей, наявності мотивації для успішного виконання діяльності. Переконані, ключовою характеристикою компетентності є готовність, яка включає не тільки здатність до виконання дій, а найголовніше – мотиваційний аспект, що виявляється в осмислених поведінкових моделях у неординарних життєвих і професійних ситуаціях та особистісному ставленні студентів до предмета майбутньої діяльності.

Наявність готовності у студентів можлива лише за умови опанування комплексом організаційно-діяльнісних умінь (ставити цілі, планувати, організовувати, реалізовувати, відрефлексовувати, оцінювати власну діяльність, вносити необхідні корективи); вироблення позитивної настанови на діяльність, що означає розуміння її практичної значущості.

На нашу думку, великою мірою готовність залежить від сукупності ще й особистісних якостей, які сприяють виробленню індивідуального неординарного стилю виконання поставлених завдань.

В аспекті мовної підготовки компетентнісний підхід передбачає навчання студентів мови не як системи ізольованих знань, навичок, умінь, а як формування готовності до відповідної комунікативної поведінки в різноманітних ситуаціях професійної сфери, яка уможливило успішне вирішення виробничих завдань.

Компетентнісно орієнтоване навчання мови акцентоване на формування досвіду практичної мовної діяльності в нових, часто проблемних ситуаціях, для яких неможливо застосувати заздалегідь визначені алгоритми дій та які потребують нестандартного підходу до їх вирішення. Тому виникає потреба в зміні моделі мовної підготовки студента – від традиційного, почасти пасивного, засвоєння знань до осмисленого особистісно-діяльнісного, що потребує дослідницької активності, критичного мислення, автономності, креативності.

Мовна освіта в умовах компетентнісного навчання орієнтована на розвиток мотивованої особистості, здатної приймати неординарні рішення в нестандартних ситуаціях, діяти продуктивно, ефективно організовувати свою навчальну діяльність, усвідомлюючи освітню мету, правильно обираючи стратегії навчання, здійснюючи самоконтроль та корекцію, прагнучи до самовдосконалення та саморозвитку.

Водночас в умовах переорієнтації вищої освіти на формування компетентної особистості нових акцентів набувають вимоги до методів та засобів навчання мови у ВНЗ. Досвід переконає, що найбільш ефективними виявляються комунікативно-ситуативні завдання, наближені до життя, майбутньої професійної діяльності, ігрові методи, дебати, пошукові та проблемні ситуації, метод проектів, кейс-метод, дослідницькі завдання тощо.

Акцентуємо увагу на тому, що, створюючи систему компетентнісно орієнтованих мовних завдань, необхідно враховувати не лише здатність, а й готовність студентів до їх виконання. Студенти, виконуючи такі завдання, мають не тільки виявляти предметні вміння, а й розуміти мету, її особистісну значущість, що є мотиваційним стимулом до дії; усвідомлювати наявність усіх необхідних мовних знань, умінь та достатності їх рівня в результаті рефлексії; освоювати нові способи роботи; відбирати потрібні джерела інформа-

ції; організовувати самостійну пошукову й творчу діяльність; інтегровано застосовувати набуті вміння.

Компетентнісно орієнтовані мовні завдання в умовах вищої професійної освіти характеризуються наявністю плану виконання завдання; інструмента перевірки правильності виконаного завдання, що уможливорює самостійну оцінку; проблемності, евристичності, що вимагає пошуку, аналізу, самоосвіти, нових способів діяльності [7].

Зауважимо, такі завдання формують у студентів необхідний мовний досвід, оскільки максимально наближені до реальних життєвих чи професійних ситуацій і не обмежуються лише навчальним матеріалом.

В умовах компетентнісно орієнтованої мовної освіти принципово змінюються вигоди не лише до типології та структури занять і завдань, а й ролі викладача, діяльність якого спрямована на створення розвивального середовища. Мотивація, прояв ініціативи, самостійності студентів стають пріоритетними завданнями для викладачів. На нашу думку, значна увага повинна приділятися організації такої пізнавальної діяльності студента, яка б створювала можливості для розвитку його інтелектуальних та інших здібностей, реалізуючи власні прагнення та інтереси, адже мовна освіта має бути орієнтована на вільний вибір, власне судження, творчу ініціативу, автономність, мобільність майбутніх спеціалістів.

Важливими складовими професійної компетентності викладача, здатного до ефективної організації компетентнісно орієнтованого середовища, є створення на заняттях із мови невимушеної атмосфери, коли студенти можуть вільно висловлювати свою точку зору, критичне ставлення до проблеми; вміння зайняти нейтральну експертну позицію, що сприяє самостійному виробленню правильних суджень студентів; здатність розробити чіткі й зрозумілі для студентів критерії оцінювання; здатність враховувати індивідуальні особливості студентів, організовуючи їхню діяльність; вміння застосовувати різноманітні прийоми залучення студентів до навчання; здатність здійснювати рефлексію та корекцію своєї педагогічної роботи.

Досвід переконує, що в методичній науці постійно відчутні спроби унормування основних ознак комплексно орієнтованих мовних завдань, проте, на жаль, ще бракує чіткого розмежування між традиційним завданням і компетентнісно орієнтованим.

На нашу думку, завдання можна вважати компетентнісно орієнтованим, якщо воно передбачає залучення нових та застосування вже набутих знань, навичок, умінь для набуття елементів професійного досвіду; містить проблему, що спонукає до критичного аналізу ситуації, прийняття нестандартного рішення; потребує відбору доцільної інформації для вирішення поставленого завдання; вирізняється ситуативністю, наближеністю до реалій професії; не передбачає тільки однієї правильної відповіді; створює можливість для залучення індивідуального досвіду; є потужним мотиваційним чинником; забезпечує умови для розвитку навчальної автономії; виробляє позитивну настанову; виходить за межі однієї предметної галузі; викликає особистісну зацікавленість студентів; спонукає до цілевизначення та вибору стратегії виконання, рефлексії навчальної діяльності для виявлення труднощів і способів їх подолання.

Висновки. Дослідження особливостей компетентнісно орієнтованого навчання в аспекті мовної підготовки дозволяє зробити висновки про його ефективність і доцільність в умовах наближення вітчизняних освітніх стандартів до світових, адже воно характеризується чітким усвідомленням студентами мети освітньої діяльності; практичною та професійною спрямованістю процесу навчання; умотивованістю; персональною відповідальністю за результати навчально-пізнавальної діяльності; здатністю студентів до рефлексії та самоконтролю з метою вдосконалення свого навчального досвіду тощо.

Активне впровадження компетентнісного навчання потребує зміни змісту й моделі мовної підготовки, оптимального поєднання традиційних підходів з новими та міждисциплінарної інтеграції.

Стаття не вичерпує всіх аспектів обраної проблеми, залишаються актуальними питання розроблення системи компетентнісно орієнтованих мовних завдань різної професійної спрямованості.

Список використаних джерел

1. Зязюн І.А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи // Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи: [монографія] / І.А. Зязюн. – К.; Глухів: РВВ ГДПУ, 2005. – С. 10–18.
2. Коваль Л. В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи: технологічна складова : монографія [текст] / Л. В. Коваль. – Донецьк: Юго-Восток, 2009. – 375 с.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / заг. ред. О.В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с. – (Бібліотека з освітньої політики).
4. Компетентносный подход в образовательном процессе: монография / А.Э. Федоров, С. Е. Метелев, А.А. Соловьев, Е.В. Шлякова. – Омск: Омскбланкиздат, 2012. – 210 с.
5. Національна рамка кваліфікацій: Додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>
6. Нова школа. Простір освітніх можливостей [Електронний ресурс] / за заг. ред. М. Грищенко. – Режим доступу: http://kafedraoouiv.org.ua/mon_koncepc_ja-nova_ukrajinska_shkola.pdf
7. Фасоля А. Компетентнісно зорієнтовані завдання: проблеми термінології, типології, створення / Анатолій Фасоля // Дивослово. – № 9. – 2014. – С. 15–21.
8. Химинець В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя [Електронний ресурс] / В. Химинець // Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти. – Режим доступу: <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>
9. Richards J. C. *Competency-Based Language Teaching // Approaches and Methods in Language Teaching* / Jack C. Richards, Theodore S. Rodgers. – Cambridge, 2012. – P. 141–150.

References

1. Ziaziun, I.A. (2005). *Filosofiiia postupu i prohnozu osvitnoi systemy* [Philosophy of the progress and prognosis of the educational system]. *Pedahohichna maisternist: problemy, poshuky, perspektyvy* [Pedagogical skills: problems, searches, perspectives]. Kyiv, Hlukhiv, RVV HDPU Publ., pp. 10-18 (In Ukrainian).
2. Koval, L.V. (2009). *Profesiina pidhotovka maibutnix uchyteliv pochatkovoї shkoly: tekhnolohichna skladova* [Professional training of future primary school teachers: the technological component]. Donetsk, Yuhovostok Publ., 375 p. (In Ukrainian).
3. In O.V. Ovcharuk (Ed.). (2004). *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasniї osviti: svitovi dosvid ta ukrajinski perspektyvy* [Competency-based approach in modern education: world experience and Ukrainian prospects]. Kyiv, K.I.S. Publ., 112 p. (In Ukrainian).
4. Fedorov, A.E., Metelevev, S.E., Solovev, A.A. & Shliakova, E.V. (2012). *Kompetentnosnyi podkhod v obrazovatelnom protsesse* [Competency-based approach in the educational process]. Omsk, Omskblankizdat Publ., 210 p. (In Russian).
5. *Natsionalna ramka kvalifikatsii* [The national framework of qualifications]. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF> (Accessed 27 February 2017).
6. *Nova shkola. Prostir osvitnikh mozhyvostei* [New school. Scope of educational opportunities]. Available at: http://kafedraoouiv.org.ua/mon_koncepc_ja-nova_ukrajinska_shkola.pdf (Accessed 27 February 2017).
7. Fasolia, A. (2014). *Kompetentnisno zoriientovani zavdannia : problemy terminolohii, typolohii, stvorennia* [Competency-based tasks: problems of terminology, typology, creation]. *Dyvoslovo* [Dialogist], no. 9, pp. 15-21 (In Ukrainian).
8. Khymynets, V. (2010). *Kompetentnisnyi pidkhid do profesiinoho rozvytku vchytelia* [Competency-based approach to the professional development of a teacher]. Available at: <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49> (Accessed 27 February 2017).
9. Richards, J.S. & Rodgers, T.S. (2012). *Approaches and Methods in Language Teaching. Competency-Based Language Teaching*. Cambridge, Cambridge University Press, pp. 141-150.

В статье авторами обозначены основные аспекты и признаки компетентностного обучения в условиях высшей школы; обоснована необходимость разработки и внедрения системы компетентностно ориентированных языковых заданий, выделены их основные характеристики; акцентировано на целесообразности изменения модели языковой подготовки будущих специалистов.

Ключевые слова: компетентностное обучение, компетентностно ориентированное задание, языковое образование, ключевые компетентности, высшее профессиональное образование.

The authors of the article outline the main aspects and characteristics of competency-based learning in higher education, substantiate the need for designing and implementing the system of competency-based language tasks, emphasize key features of competency-based language tasks and **point out the necessity** to modify the model of language training of future specialists.

Key words: competency-based learning, competency-based language task, language education, key competences, higher vocational education.

Одержано 14.02.2017.